

Галичанська А. В.

ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ ПІДЛІТКІВ ТА БЛИЗЬКИХ ДОРОСЛИХ ДО ПОВЕДІНКИ У КОНФЛІКТІ: СТРАТЕГІЇ Й ТАКТИКИ У МІЖПОКОЛІННОМУ ПОРІВНЯННІ

У статті розглянуто готовність підлітків та членів їх сімей до узгодженої або неузгодженої міжпоколінної взаємодії. Поєднання тактик й стратегій конфліктної поведінки членів родини створює своєрідну спільну сімейну стратегію поведінки в конфлікті, яка, зберігаючи свою конфігурацію протягом тривалого часу, постає як сімейний стиль ведення неузгодженої конфліктної взаємодії.

Ключові слова: конфліктна ситуація, підлітки, сімейний стиль.

Статья посвящена эмпирическому исследованию проблемы готовности подростков и членов их семей к согласованному межпоколенному взаимодействию. Совокупность тактик и стратегий конфликтного поведения членов семьи порождает своеобразную общую семейную стратегию поведения во время конфликта, которая сохраняя свою конфигурацию на протяжении длительного времени становится семейным стилем поведения несогласованного конфликтного взаимодействия.

Ключевые слова: конфликтная ситуация, подростки, семейный стиль.

The article contains methodological, and empirical research of the influence of family traditions on intergenerational relations character in "the teenager-close adults" system in families with different traditional experience. The author has revealed that conflictness among teenagers during interaction with a family members is realized through the prism of a teenage standard conflictness as a factor of formation of his/her personality in the interaction with adults, and also in a social situation of a teenager development which in the above-mentioned aspect determines this conflictness.

Keywords: conflict situation, teens, family style.

Сучасна ситуація трансформації характеру і змісту міжпоколінної взаємодії в контексті наростання обсягу міжгенераційної інформації усіх аспектів соціалізації особливо яскраво проявляється в умовах сім'ї, що спричиняє наростання неузгодженості у системі стосунків "дитина – дорослі" і зумовлює пошук прийомів та способів гармонізації взаємин між батьками і дітьми. Сучасний етап досліджень проблеми запобігання міжпоколінних конфліктів у сім'ї характеризується початковим станом розробленості її основних аспектів. До теперішнього часу не проводилися комплексні дослідження чинників та умов, які перешкоджають виникненню міжпоколінних конфліктів.

Метою дослідження є діагностика конфліктності особистості в структурі її готовності до неузгодженої міжпоколінної взаємодії, з'ясування особливостей готовності підлітків та близьких дорослих до поведінки у конфлікті. Задля реалізації поставленої мети було застосовано методику діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки К. Томаса, у адаптації Н. Грішиної [141, с. 470–475]. Для опису типів поведінки людини у конфліктній ситуації К. Томас вважає доречним використання двомірної моделі регулювання конфліктів, вимірами якої є кооперація – пов'язана із увагою людини до інтересів інших та наполегливість – акцентується захист власних інтересів. Відповідно до цих критеріїв К. Томас виокремлює такі стратегії (або тактики) регуляції конфліктів: суперництво, пристосування, компроміс, уникнення, співробітництво.

Автор вважає, що при виборі тактики уникнення жодна зі сторін не досягає успіху; при таких формах взаємодії, як конкуренція, пристосування та компроміс, програють обидві сторони або одна сторона, що бере участь у конфлікті. Тільки тактика співробітництва, на думку автора, уможливило конструктивне розв'язання конфлікту. В опитувальнику пропонується опис кожної з п'яти тактик у 12-ти блоках суджень про поведінку індивіда в конфліктній ситуації. У різних комбінаціях ці судження згруповані у 30 пар, в кожній з яких респонденту пропонують обрати тактику, яка є йому найближчою. Аналіз отриманих даних здійснювався за віковим критерієм, що дозволило визначити профіль тактик конфліктної поведінки для кожної вікової групи (підлітки, середнє і старше покоління).

Оскільки поведінка респондентів характеризувалася не лише в певній сфері діяльності (приміром навчальна, професійна), а в контексті повсякденності загалом, у ретроспективі життєвого шляху й історії сім'ї, ми вважали, що згадані окремі домінуючі "конфліктні звички" [3, с. 45], які були зафіксовані у процесі діагностики, краще позначити як провідні тактики кожного члена сім'ї, а їх своєрідне поєднання як стратегію поведінки особистості в конфлікті.

З огляду на це, поєднання тактик й стратегій конфліктної поведінки членів родини створює своєрідну спільну сімейну стратегію поведінки в конфлікті, яка, зберігаючи свою конфігурацію протягом тривалого часу, постає як сімейний стиль ведення неузгодженої конфліктної взаємодії.

Аналіз отриманих даних за гендерним критерієм засвідчив, що серед респондентів жінок тактику суперництва обирають 30%, серед чоловіків – 46,6%. Тактики компромісу дотримується 11,7% жінок та чоловіків. Тактика співробітництва домінує у 20% жінок й 18,3% чоловіків. Тактику уникнення провідною вважають 21,7% жінок та 10% чоловіків. Основною тактика пристосування є для 16,7% жінок та 13,3% чоловіків. Таким чином, чоловіки й жінки однаково часто обирають тактики співробітництва й компромісу, їх вибори відрізняються, насамперед, стосовно двох тактик – чоловіки швидше обирають суперництво, а жінки уникнення (див. рис. 1.1).

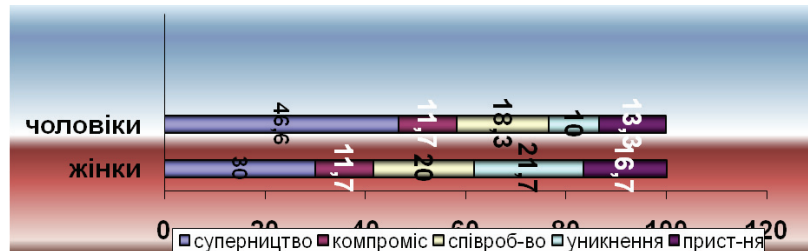

Рис. 1.1. Вибір домінуючої тактики взаємодії в конфліктній ситуації (гендерний аспект)

За віковим критерієм ми отримали такі дані: молодше покоління (підлітковий вік): найчастіше схильються до тактики суперництва (36%), тактика компромісу домінує у 16,6% опитаних, тактика співробітництва є провідною для 20,6%, основною вважають тактику уникнення лише 13,5%. Такі ж показники характеризують тактику пристосування – 13,3% у підлітків (див. табл. 1.1).

Отримані дані свідчать, що в досліджуваних сім'ях не лише для підлітків, але й для їх батьків і прабаб'яків притаманна конфліктність, яка виявляється у наданні переваги тактиці суперництва у взаємодії. Так, серед представників середнього віку тактика суперництва виявилася провідною для 40,3%. Тактика співробітництва домінує у 20,8% опитаних. Тактики компромісу дотримуються 13,3% респондентів, приблизно стільки ж основною вважають тактику уникнення 13,1%. Найчастіше використовується тактика пристосування 12,5% респондентами середнього віку.

Люди старшого віку провідною обирають тактику суперництва так само часто, як і їх діти (40,3%). Це ж стосується тактики співробітництва (20,8%). Компромісу дотримується 10,8%, тактика пристосування провідною є для 12,5%. Старші дещо більше схильні в ситуації конфлікту до тактики уникання – 15% (див. табл. 1.1).

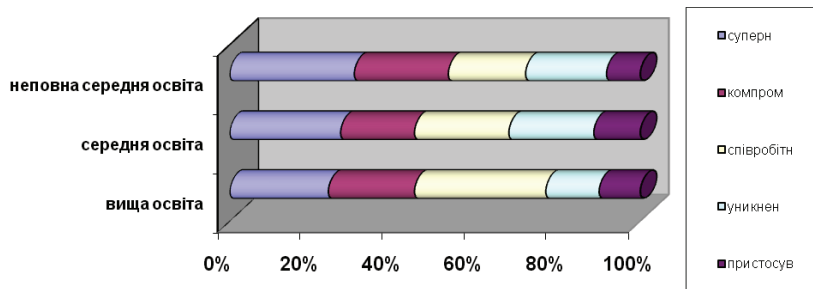
Таблиця 1.1
Вибір домінуючої тактики в конфліктній ситуації представниками різних поколінь

Назва тактики	Покоління					
	молодше		середнє		старше	
	%	n	%	n	%	N
суперництво	36,6	22	38,3	46	38,3	46
компроміс	16,6	10	14,1	17	11,6	14
співробітництво	20	12	20,8	25	20,8	25
уникнення	13,3	8	14,1	17	16,6	20
пристосування	13,3	8	12,5	15	12,5	15

Таким чином, варто зауважити високі відсотки за показником суперництва у представників усіх поколінь. Особливо це стосується середнього та старшого віку, які перевищують схильність до суперництва в конфлікті у підлітків, що перебувають у стані нормативної кризи. Щодо підлітків та середнього покоління, то ми звернулись до них з додатковим проханням пояснити причини частого вибору тактики суперництва. Так, для представників середнього віку основними причинами були “ситуація конкуренції на місці роботи та невміння переключатися на інші тактики взаємодії у сім'ї”, “бажання мати розподіл влади у сім'ї за зовнішнім соціальним статусом”. Для підлітків домінуючий вибір тактики суперництва був мотивований такими причинами: “бажання підвищити соціальний статус”, “прагнення нових свобод”, “небажання коритися вказівкам інших”. Отже, підлітки стверджують, що вони не хочуть коритися вказівкам дорослих, дотримуватися чинних норм і правил, а прагнуть більшої самостійності й свободи

вибору. Загалом, профіль обраних тактик підлітків найбільш близький до стратегій, обраних середнім поколінням, а не старшим.

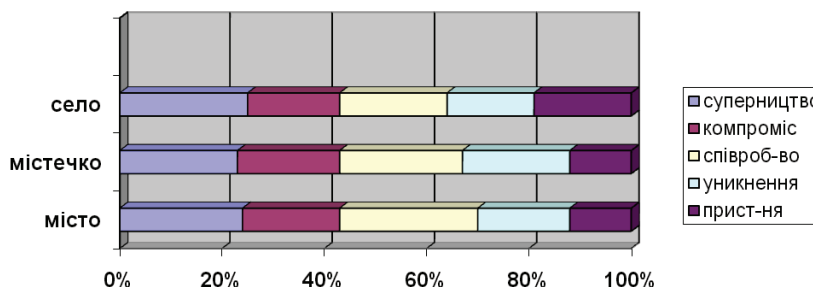
Вибір тактик поведінки у конфлікті має певні особливості залежно від освіти респондентів (вища, середня, неповна середня). Так, респонденти з вищою освітою найчастіше визначають як провідну тактику співробітництва (32). Тактика суперництва є привабливою для 24% з них, а тактика компромісу – для 21%. Менш властивою для цієї категорії респондентів є тактика уникнення (13%) та тактика пристосування (10%) респондентів. Опитані, які мають середню освіту, найчастіше обирають тактику суперництва 27%, тактика співробітництва домінує у 23%, тактики компромісу дотримується 18%, основною вважають тактику уникнення 21%. Найменш привабливою для них є тактика пристосування (11,3%) (див. рис. 1.2).

Рис. 1.2. Вибір домінуючої тактики взаємодії в конфліктній ситуації респондентами із різним рівнем освіти

Респонденти, які отримали неповну середню освіту, для взаємодії в конфліктній ситуації ще більш одноставно використовують тактику суперництва – 30,3%, тактика компромісу приваблює 22,9%, тактика співробітництва домінує у 18,8%. Менш популярною для них є тактика уникнення (19,7%) і тактика пристосування (8,2%). Отже, чим вищий рівень освіти, тим більш конструктивні тактики поведінки в конфлікті схильна обирати особистість. Найменш привабливою для всіх є тактика пристосування (див. рис. 1.2).

Важливим критерієм вибору тактики в конфліктній ситуації в межах міжпоколінної взаємодії є місце проживання респондентів. Двадцять чотири відсотки опитаних, які проживають у місті, вважають тактику суперництва провідною, тактики компромісу дотримується 19% респондентів – жителів міст, тактика співробітництва домінує у 27%, основною вважають тактику уникнення 18%. Провідною тактика пристосування є для 12%. Опитані, які проживають в районних центрах, обирають домінуючою тактику суперництва у 23%, тактика компромісу домінує у 20% респондентів, тактика співробітництва є провідною у 24% опитаних, основною вважають тактику уникнення 21% жителів містечок. Провідною тактика пристосування є для 12% респондентів. Опитані, які мешкають у селах, демонструють такі результати: тактику суперництва вважає провідною – 25% опитаних, тактики компромісу при вирішенні конфлікту дотримується 18%, тактика співробітництва домінує у 21% респондентів, основною вважають тактику уникнення 17% (див. рис 1. 3). Найчастіше вживаною тактика пристосування є для 19% опитаних жителів райцентрів. Підсумовуючи, зазначимо, що місце проживання респондентів не впливає на вибір ними тактики у процесі конфлікту, більш суттєвим чинником можна вважати різницю у віці.

Рис. 1.3. Вибір домінуючої тактики взаємодії в конфліктній ситуації (місце проживання)

Далі було важливо було з'ясувати, чи є зазначені тактики реакцією підлітка на: а) міжособистісний конфлікт з одним дорослим; б) міжпоколінний конфлікт в родині. Для цього ми проаналізували конфігурації тактик поведінки в конфлікті на рівні сім'ї як малої групи. Аналіз показав, що в родинях 22

підлітків, які вибрали стратегію суперництва як провідну, завжди хто-небудь з дорослих теж обрав цю стратегію. Причому, якщо таких родин, у яких одному підлітку з тактикою суперництва протистояв з такою ж тактикою всього один дорослий, було лише дві, то родин з двома, трьома й чотирма членами родини, які виявилися одночасно прихильниками конфліктної тактики, було виявлено відповідно сім, чотири та шість. Останні представляли таку конфігурації сімейної конфліктної стратегії: підліток (С – тактика суперництва) – дорослі (С. С. С,С). Це стосувалося й тактики співробітництва. Підлітки обирали її тільки тоді (11 з 12), коли хоча б один дорослий у родині виявляв цю поведінку у ситуації конфлікту. Для тактик пристосування, компромісу й уникнення такої залежності не виявлено.

Таким чином, отримані результати свідчать про те, що виявлені вікові особливості поведінки в конфліктній ситуації вказують не лише на прояви міжособистісної конфліктності підлітка, але й на характер його міжпоколінної конфліктності, а також відображають рівень неузгодженості міжпоколінної взаємодії в трипоколінній сім'ї (сімейну стратегію конфлікту).

Література:

1. Кулагина И. Ю. Психологический возраст: диагностика и тенденции изменения в онтогенезе / И. Ю. Кулагина // Вестник Университета РАО. – 2000. – № 1. – С. 72-84.
2. Кошечко Н. В. Эффективное спілкування у конфлікті з дитиною – партнерський діалог без психологічного захисту / Н. В. Кошечко // Діти – батьки – сім'я. – К. : Наук. світ, 2008. – № 5. – С. 10-27.
3. Пов'якель Н. Психологія вирішення педагогічних конфліктів / Н. Пов'якель. – К. : Шк. Світ, 2008. – 128 с.
4. Психология подростка: практикум: тесты, методики для психологов, педагогов, родителей / под ред. А. А. Реан. – СПб.: Прайм-Евронек; Москва: Олма-Пресс, 2004. – 128 с.